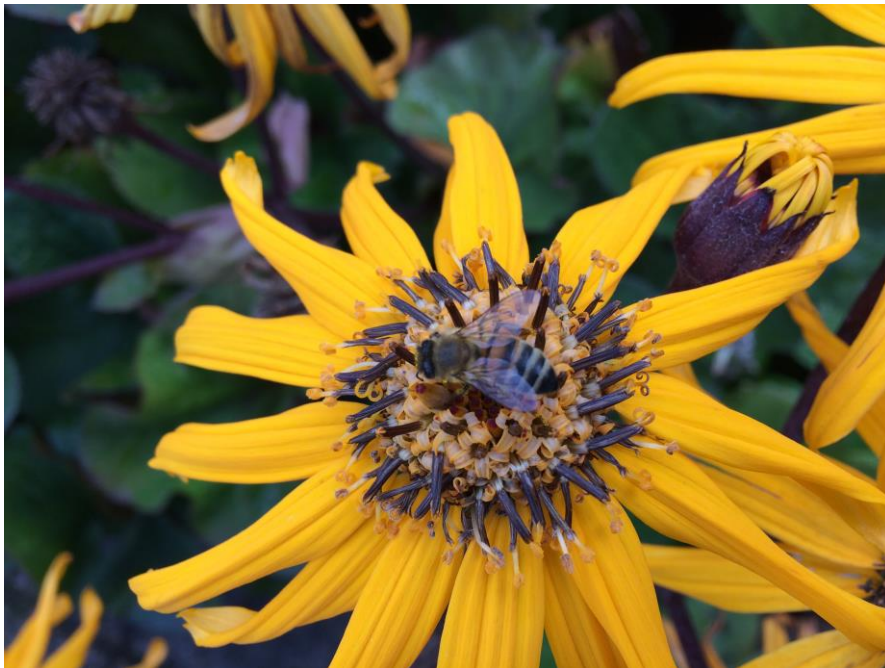

Förstudie

Svenska perenner till svenska pollinerare

Klara Löfkvist och Marie Wändel

2017

**RI
SE**

Wändels **KVALITETSPERENNER**

Innehåll

Bakgrund	3
Syfte och målsättning	3
Projektets genomförande	3
Avgränsningar för projektet	3
Informationssökning.....	4
Expertkonsultation	4
Biobservationer	4
Projektresultat.....	5
Pollinerare i Sverige.....	5
Trädgårdens betydelse	5
Konceptunderlag	6
Diskussion och slutsatser	Fel! Bokmärket är inte definierat.
Resultatspridning och fortsatt arbete	8

Bakgrund

Behovet av att gynna humlor och bin ökar och vi människor blir allt mer miljömedvetna och vill värna om vår miljö och den biologiska mångfalden. Pollinerarnas hotade tillvaro har fått stor uppmärksamhet medialt och i takt med att kunskapen har ökat har också intresset för pollinerare ökat. Parallellt finns det ett stort trädgårdsintresse hos många och genom att kombinera intresset för trädgård med känslan av att göra något som gör gott för miljön kan man skapa en stor genomslagskraft. Att gynna pollinerarna kräver långsiktiga insatser och därför har perenner varit i fokus för detta projekt. Att ta fram ett koncept med speciellt utvalda svenska perenner för svenska humlor och bin ligger därför helt rätt i tiden.

Vid projektets start, i början av oktober 2016, fanns väldigt lite svensk information kring hur man genom sin trädgård skulle kunna gynna pollinerare. I flera länder i Europa såsom Norge, Danmark, England, Tyskland och Schweiz fanns det däremot information kring ämnet. Merparten av det material som vid projektstarten fanns framtaget i Sverige, av i första hand Jordbruksverket, riktade sig främst till hur man kan gynna pollinerare i jordbruksmarker och naturliga ängsmarker, exempelvis "Gynna humlorna på gården". Svårigheten att hitta ett bra sammanfattande informationsmaterial för trädgårdar har gjort att insatser i våra svenska hemträdgårdar har uteblivit eller blivit otillräckliga. Ett enkelt och lättillgängligt koncept, med information om väl utvalda svenska perenner som gynnar svenska pollinerare, skulle kunna vara en bra grund för ett ökat intresse för trädgårdars betydelse för humlor och bin.

Syfte och målsättning

Syftet med denna förstudie var att göra en kartläggning och sammanställning över den aktuella kunskap som finns om våra vilda svenska bin (solitärbin och humlor) och perennernas betydelse för dem och hur detta skulle kunna kombineras till ett koncept. Känd kunskap internationell skulle också utvärderas utifrån ett svenskt perspektiv gällande våra pollinerare och vårt klimat. Målsättningen var att ta fram ett underlag till koncept som verkligen gynnar de svenska pollinerarna genom rätt anlagda perenna rabatter i svenska trädgårdar.

Projektets genomförande

Avgränsningar för projektet

Projektet har inriktats på de vilda pollinerarna och inte på honungsbin. Att fokus i första hand sattes till de vilda bina har utkristalliserats under projektets gång i kontakter med specialister på området och till följd av att den information som redan fanns tillgänglig. Flera tidigare satsningar har fokuserat på honungsbin och naturliga ängar och växter i betesmarker. Grundtanken med detta projekt har varit att gynna den biologiska mångfalden genom att gynna många olika pollinerare. Detta är av särskild betydelse för att kunna skapa ett robust system som klarar av kommande och pågående klimatförändringar, där både de vilda solitärbin och honungsbin behövs.

Projektet har tagit sitt ursprung i trädgårdarnas betydelse med ett tydligt fokus på perenner. Perenner har flertalet fördelar i detta sammanhang. Det finns ett stort antal olika växtslag vilket skapar mångfald både i blommornas utformning och blomningsperiod. De är dessutom tacksamma då de återkommer år från år och finns redan både i stor som liten hemträdgård samt i offentliga

miljöer. Att belysa perennernas betydelse och öppna upp för perenner i fler miljöer över hela landet, speciellt i stadsmiljö, som blir en allt viktigare del av omvärlden, har varit i fokus eftersom det är ett område där mer information behövs. Konceptet har sin bas i såväl stora offentliga planteringar som de allra minsta trädgårdarna, som till antalet är många, och därmed kan ge stor genomslagskraft för våra svenska pollinerare.

Projektet har också i första hand fokuserat på växternas betydelse för att ge försörjning med nektar och pollen, vilket visat sig vara den absolut viktigaste faktorn för en bra överlevnad. För att gynna de vilda bina är det bra om lämpliga boplatser såsom sandmarker, ängsmarker eller gamla håliga trädstammar finns kvar. Men detta projekt har inte fokuserat specifikt på detta.

Projektets målsättning har varit att ta fram ett kunskapsunderlag för hur man skulle kunna bygga upp ett trovärdigt koncept som ger verklig effekt för våra svenska vilda pollinerare och som framöver kan utmynna i ett färdigt hållbart marknadsföringskoncept.

Informationssökning

En omfattande kunskapsökning på såväl nationella som internationella websidor och i tillgänglig litteratur såsom trädgårdsböcker har genomförts. Informationen har sedan valideras utifrån svenska förutsättningar. Under det senaste året har dessutom flera nya böcker kring just trädgård och pollinerare kommit ut. Dessa är de första på marknaden inom området och aktualiserar trädgårdarnas betydelse.

Expertkonsultation

Stöd och råd kring utvärderingen av informationen om pollinerarna har under projektets gång skett med hjälp av de nationella experterna Göran Holmström och Christina Winter.

Göran Holmström har många års erfarenhet av humlor och bin och har bland mycket annat skrivit boken; "Humlor, alla Sveriges arter, så känner du igen dem i naturen och trädgården". Göran Holmström anlitas flitigt för artbestämning av olika vildbin och har genom åren gjort otaliga egna observationer både i naturen och i många trädgårdar. Han har ett brett nätverk både internationellt och inom Sverige av experter på humlor och bin.

Christina Winter har under många år jobbat med ekologisk produktion på Jordbruksverket och har skrivit den nyutkomna boken: "Trädgårdsmyller, insekterna som hjälper dig att odla".

Vid diskussioner kring konceptutbyggnaden konsulterades dessutom Kristel Kvant som tidigare har gjort flera jobb med fokus på trädgårdar för pollinerare.

Biobservationer

För att validera betydelsen av de växter som omnämns i svensk och utländsk litteratur och informationsmaterial för våra svenska pollinerare har egna biobservationer utförts. Under hela 2017 har observationer av bin och humlor, genomförts på flera ställen i södra Skåne. Detta har gjorts på platserna; Botaniska trädgården i Lund, Sortimentträdgården på Alnarp, Slottsträdgården i Malmö samt i Wändels perenners odlingar i både Löddeköpinge och i Uppåkra. Detta för att få en tydlig bild av vilka sorter av perenner som verkligen har betydelse för pollinerarna och drar till sig dem vid olika tidpunkter under säsongen.

Projektresultat

Pollinerare i Sverige

I Sverige finns 298 vilda bina varav 40 är humlor och 258 solitärbiarter som alla gör stor skillnad som pollinerare i våra köksträdgårdar och odlingsmarker. Andra pollinerare är honungsbin som lever i större samhällen. Honungsbin spelar roll för pollineringen men kan inte som enda art pollinera hela landets växter, det ger ett sårbart system. De vilda bina är mycket betydelsefulla då de kan pollinera många olika typer av blommor. Humlorna är särskilt tåliga och flyger även vid sämre väderlek vilket gör att de är värda att värna lite extra om. Det finns en mycket stor variation hos de vilda bina. Några är mycket små andra är stora. Vissa bi är specialiserade på enskilda blommor och beroende av dessa för sin överlevnad andra äter av flera olika typer av växter. Vissa bi behöver grunda blommor för att nå nektarn och vissa bin och humlor behöver djupa blommor för att få plats med sina långa tungor. Dessa bin och humlor spelar en stor roll för pollineringen av fruktträd och bärbuskar i hemträdgårdarna och i kommersiella fruktodlingar samt för livsmedelsproduktionen på åkermarkerna. För att alla växtslag ska kunna pollineras och den biologiska mångfalden i floran ska kunna behållas så behövs ett stort antal olika pollinerare.

I takt med att våra odlingslandskap blir allt mer monotona minskas antalet biotoper som tidigare varit boplatser och mat åt våra vilda bin. Minskningen av humlor och bin får stora konsekvenser eftersom pollinerare är helt avgörande för att vi ska kunna producera livsmedel. Utan pollinering uppnås betydligt lägre skördar samt lägre kvalitet och vissa grödor är helt beroende av pollinering. Dessa odlingslandskap behöver därför kompletteras med andra områden som gynnar våra pollinerare och här kan rätt utformade trädgårdar och parker få stor betydelse.

Trädgårdens betydelse

Det är internationellt välkänt att trädgårdar har en viktig roll för humlor och bin och att det faktiskt gör skillnad och spelar roll vad man gör i sin trädgård. Det har visat sig att hemträdgårdar och parker har en stor betydelse för våra pollinerare både vad gäller boplatser och mat. Hälften av alla vilda biarter i Tyskland har påträffats i Berlin och i en brittisk undersökning fann man fler arter av bin i städer än i jordbrukslandskap.

I naturen och i våra trädgårdar förekommer stor variation på tillgång till mat för pollinerare. Det mest betydande för en bra överlevnad av vilda bin och humlor är kontinuerlig tillgång till både nektar och pollen under hela säsongen. Redan tidigt i mars, april kommer de första bina fram ur sin vinterdvala och då är vårlökarna en viktig källa för att ladda resurserna tillsammans med de tidigblommande perennerna. Ett bra exempel är julrosor och lungört som är riktiga bi- och humlemagneter. Stjärnflocka och röd solhatt är andra favoriter hos humlor under sommarperioden för att bara nämna någon av alla växter som har betydelse. Men det är inte alla sorter som är lika populära inom ett släkte, därför blir det viktigt att välja rätt sort. Exempelvis finns inget att hämta för bin och humlor i en del framförädlade sorter med dubbla blommor. Då man anlägger en perennrabatt ska det finnas en riklig och kontinuerlig blomning under säsongen med både djupa och grunda blommor för olika pollinerare som har olika långa tungor och därför behöver olika typer av blommor kombineras. Genom att plantera många olika sorters blommor som är bra för flera humlor och bin leder bidrar det till att öka den biologiska mångfalden av pollinerare vilket ger större stabilitet ur pollineringsynpunkt i ett föränderligt klimat. Humlorna är mest robusta och inte så känsliga för regn eller blåst och dessutom lever de under flera månader och hinner därför med att pollinera många blommor.

Perennerna måste bjuda på blomsterprakt och ge rikligt med pollen och nektar vilket de bara gör om de trivs. Det är därför som det är viktigt att lyfta fram just svenska perenner som är lämpliga för våra klimatförhållanden trivs i våra klimatförhållanden. Härdiga perenner som passar det svenska klimatet och som planteras i rätt läge, utgör därför en mycket viktig grund i en trädgård för pollinerare.

Under det senaste året har flera svenska böcker och information kring hur man kan bygga en trädgård som gynnar pollinerare tagits fram. Tidigare har denna typ av information inte funnits i Sverige tidigare, men nu har några välskrivna böcker kommit ut. "Trädgårdsmyller" av Christina Winter samt "Blommor och bin" av Ingemar Fries är två exempel på litteratur som sätter våra trädgårdar i fokus för pollinerarna. Samspelet mellan bina och blommorna är fascinerande snillrikt konstruerat och det är lätt att snabbt bli intresserad av dynamiken mellan pollinerare och växter.

Genom de uppföljningar som har gjorts inom förstudien har en god bild av vilka perenner som är de verkliga bi- och humlemagneterna identifierats. Dessa stämmer väl överens med flera av de som finns omnämnda i den senaste utkomna litteraturen men det är som tidigare nämnts viktigt att gå ner på sortnivå för att det ska bli rätt både för pollinerarna och för svenska förhållande. Alltför generella växtlistor tenderar att ge en för grov bild som inte är optimal och skapar inget faktiskt mervärde. Genom att plantera ett väl utvalt sortiment av riktigt bra perenner som tillsammans skapar en kontinuerlig blomningsperiod, kan hemträdgårdar öka stort i betydelse för pollinering även med ett begränsat sortiment. En perennrabatt kan dessutom komplettera andra växter i trädgården. Vilka växtslag som verkligen gör skillnad och hur dessa ska kombineras på rätt sätt för att säkerhetsställa bra förutsättningar för svenska pollinerare finns, men kunskapen och tillgängligheten för konsumenterna saknas. Det är därför ett viktigt att ta fram ett hållbart koncept för perenner för pollinerare där denna kunskap tillgängliggörs på ett bra sätt.

Konceptunderlag

Det finns stor erfarenhet sammanställd från projekt i andra länder. Denna kunskap behöver tas tillvara och tillgängliggöras för de svenska konsumenterna. Eftersom bra svensk litteratur för konsument nu har utkommit är det viktigt att trädgårdsnäringen möter upp och tillhandahåller ett kunskapsbaserat koncept efter svenska förutsättningar som förstärker detta och på ett lättillgängligt sätt erbjuder växter som gynnar svenska pollinerare där perennerna är grunden.

Bimärkning har inletts på flera håll i växtkataloger under året genom att perenner har märkts med en bisymbol. Denna typ av listor är en bra start på vilka perenner som man kan välja bland, men de märkningar som idag görs där växtslag och ibland hela grupper av växter där även dubbelblommiga växter ingår, som inte alls ger pollen, räcker inte för att få effekt utan kan tvärtom vara vilseledande. Utan ett helt koncept kan dessa satsningar riskera att skapa en falsk bild av hur man gynnar pollinerare och effekten kan i värst fall bli marginell. Det är först då rätt kombination av perenner väljs som man kan göra verklig skillnad. För att pollinerarna verkligen ska gynnas måste ett helhetkoncept som skapar en tydlig bild av vilka växtslag som ska kombineras tas fram. Märkningar där enbart honungsbin finns representerade är heller inte helt tillfredställande. För att få hållbara system för framtiden behöver alla humlor och bin få möjlighet att överleva.

Ett lättfattligt informationsmaterial som tillgängliggöras via foldrar i trädgårdsbutiker och kompletteras med informationsmaterial på nätet kan underlätta valet av bra växter för konsument,

fackhandel och offentliga sektor. Informationsmaterialet kopplat till växterna behöver också innehålla information om vilken trädgårdsskötsel som gynnar boplatser och också kunskap om hur man får perennerna att vara friska och frodas. Till exempel kan vissa växtskyddsmedel vara väldigt skadliga för bin och konceptet måste därför omfatta hela trädgårdsskötseln hos konsumenten.

Ett koncept med svenska perenner för svenska pollinerare behöver omfatta växter som ger tillgång till blommor som ger pollen och nektar under hela säsongen från tidig förvår till sen höst vilket är den viktigaste faktorn för överlevnad. Perenner som växer bra och trivs i Sverige och som verkligen återkommer från år till år och som finns tillgängligt i alla större perennsortimenten behöver väljas ut. Urvalet av sorter ska passa ett svenskt klimat och ge vackra rabatter.

Konceptet bör utformas med ett marknadsföringsmaterial med en tydlig symbol för perenner som gynnar vilda pollinerare så att det är lätt att känna igen det verkliga konceptet. Etiketter eller annan märkning ut i trädgårdsbutik är en viktig del så att ett väl utvalt sortiment av perenner kan profileras tydligt. Konceptet behöver lyftas fram som en helhet och kunna presenteras på mässor och i offentliga trädgårdar samtidigt som det ska vara lättillgängligt för alla på internet.

Slutsatser

Vi i Sverige har fortfarande ett relativt stort antal vilda bin, 298 st olika arter, som vi måste ta tillvara och gynna innan de försvinner. Honungsbin spelar roll för pollineringen men kan inte som enda art pollinera hela landets växter. Både honungsbin och vilda bin behövs sida vid sida i framtiden, speciellt med tanke på de klimatförändringar som redan börjat märkas av. Vilda bin har flera fördelar jämfört med honungsbin och dessa bör därför gynnas extra mycket genom att förse dem med lämpliga boplatser och en stor rikedom av olika blommor, både djupa och grunda, för att passa så många olika humlor och bin som möjligt. Annars utarmas mångfalden och pollineringen riskeras på lång sikt.

Inom lantbruket finns bra rekommendationer som behöver kompletteras med råd om hur våra svenska trädgårdar kan bidra till att ge bra förhållanden för humlor och bin. I denna förstudie framkommer det att perenner har många fördelar för att gynna pollinerare. Det finns ett stort antal olika växtslag vilket skapar mångfald både i blommornas utformning och blomningsperiod. Baserat på rådande underlag framgår det tydligt att ett mer utförligt koncept inom trädgårdsbranschen behöver utvecklas i Sverige för att göra verklig skillnad för pollinerare.

Konkurrenskraften i svenska perennföretag behöver ökas och detta projekt skulle kunna vara ett bra sätt att lyfta fram de unika värden som den svenska produktionen kan stå för. Sverige har länge varit ett land med starka restriktioner för användning av kemiska växtskyddsmedel och svenskproducerade perenner lämpar sig därigenom bra för miljövänliga hemträdgårdar. Ett väl utvalt sortiment med bra perenner för vårt klimat, korta transporter och perenner som är utvalda för våra humlor och bins skull, är rätt i tiden för en hållbar trädgård. Perenner för pollinerare med en seriös märkning och bra informationsmaterial är ett bra budskap att kommunicera ut svenska perenners fördel till konsumenten.

Det är viktigt att konceptet innehåller flera delar för att ge en seriös informations och marknadsföringskampanj. Konceptet som ska tas fram bör innehålla följande delar:

- Ett urval av perenner som i kombination tillsammans säkerhetsställer en kontinuerlig blomstringsperiod från tidig vår till sen höst
- Flera olika perenner med både grunda och djupa blommor som passar olika typer av pollinerare
- En kombination av de sorters perenner som verkligen är humlor och binas favoriter
- Ett urval av perenner som trivs och växer bra i svenska klimatförhållanden och som ingår i ett svenskt standardsortiment så att de är lätta att hitta på alla välsorterade plantskolor och gardencenter
- Ett urval av perenner som lämpar sig för både offentliga plantering och små privata trädgårdar
- Ett informationsmaterial som ger information både till fackhandel och konsument om vilka perenner som ska kombineras och hur de ska skötas.
- En möjlighet att märka perennerna med en unik humlesymbol på de perenner som ingår i konceptet
- Visningsträdgårdar på flera publika platser där kombinationen av perenner kan visas så att inspiration fås.

Resultatspridning och fortsatt arbete

Resultaten från undersökningarna har spridits i en artikel i Viola, Trädgårdsvärlden.

Information till svenska plantskolor kommer att spridas av Hushållningssällskapet, HIR Skåne.

Slutligen har en ansökan till Jordbruksverket gjorts om att få gå vidare och konkretisera och bygga upp hela konceptet utifrån den kunskap som nu finns sammanställd i förstudien.